

Evaluacija Radionice o upotrebi krečnih maltera, Kotor i Perast, 18-20. novembar 2016.

U periodu 18-20. novembra 2016. održana je Radionica o upotrebi krečnih maltera u Kotoru i Perastu. Radionica je organizovana u okviru projekta "Tradicionalni materijali i tehnike gradnje u Boki Kotorskoj" koji finansira Headley Trust Fondacija iz Velike Britanije.

Cilj ovog projekta je povećanje znanja i svijesti o korišćenju tradicionalnih materijala, zanata i tehnika gradnje prilikom restauracije i održavanja objekata kulturne baštine, a u skladu sa savremenim izazovima. U fokusu ovogodišnjeg dijela projekta je upotreba krečnog maltera u procesu resaturacije.

Radionica o upotrebi krečnih maltera se sastojala iz dva dijela:

- U Kotoru, u crkvi Sv. Pavla, se održala jednodnevna **stručna radionica** na kojoj su predstavljena dosadašnja iskustva vezano za upotrebu krečnih maltera u Crnoj Gori, kroz prezentacije pristupa, istraživanja i radova, kao i obilazak lokaliteta u Kotoru. Na radionici su predstavljena i iskustava na ovom polju iz regiona. Učesnici radionice su bili eksperti iz oblasti zaštite kulturne baštine, kao i oni koji se kroz svoj rad sreću sa upotrebom krečnih maltera. Na radionici se pokrenula diskusija o izazovima vezanim za upotrebu krečnih maltera, i definisale smjernice za dalje aktivnosti.
- U Perastu se, nakon obilaska izabranih primjera primjene krečnih maltera u Perastu i demonstracije pripreme krečnog maltera od strane eksperta iz Hrvatske, arhitekta Branka Orbanića, organizovao i **praktičan rad** na fugama palate Bronza.

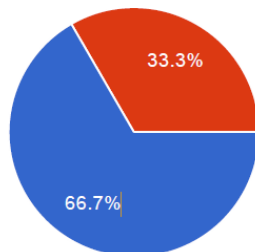
Na radionici je bilo prisutno ukupno **25 učesnika/ca**, predstavnika/ca institucija, firmi, nevladinih organizacija čije je rad vezan za različite aspekte konzervacije i restauracije kulturne baštine.

Na **UPITNIK** koje je poslat učesnicima odgovorilo je **18 učesnika/ca**, što je 72% od ukupnog broja učesnika/ca.

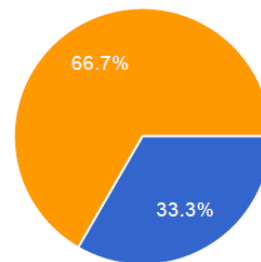
Od ukupno 18-oro koji su odgovorili na upitnik, 12 ih je bilo u svojstvu učesnika/ca a 6 je imalo prezentaciju. Od toga njih 12-toro je bilo prisutno oba dana, a 6-toro samo prvi dan.

Na radionici ste:

Bili u svojstvu učesnika/ce	12	66.7%
Imali prezentaciju	6	33.3%

Na radionici ste bili prisutni:

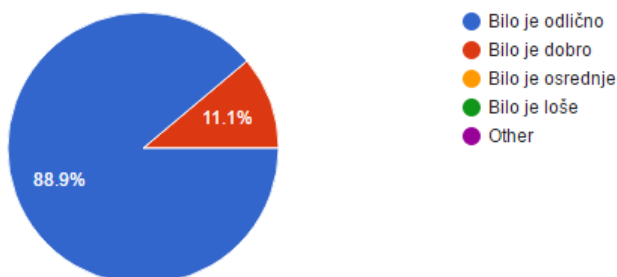
Samo prvi dan u Kotoru	6	33.3%
Samo drugi dan u Perastu	0	0%
Oba dana, u Kotoru i Perastu	12	66.7%

Analiza upitnika, komentari učesnika/ca

1. Opšti utisak o radionici:

Odgovor	Br.	%
Bilo je odlično	16	88.9%
Bilo je dobro	2	11.1%
Bilo je osrednje	0	0%
Bilo je loše	0	0%
Drugo	0	0%

Opšti utisak o radionici: (18 responses)

2. Šta Vam se najviše dopalo na radionici ?

- Praktičan rad u Perastu - različiti načini oplemenivanja krečnog maltera u zavisnosti od mjesta primjene, lokacije i željenog tonaliteta. Veoma bitnim smatram razmjenu iskustva i informacija između kolega.
- nenametljiv organizator, tema i velik broj konzervatora
- Razmjena iskustava i misljenja i praktična demonstracija pravljenja krečnih maltera uz razna pojašnjenja za svaki
 - Organizacija skupa-radionice
 - Pažnja učesnika posvećena temama o kojima je bilo riječi
 - Učešće kolege Orbanića i njegova prezentaciju iskustava iz Istre
 - Prezentacije arhitekata i slikara konzervatora
- Obilazak građevina na kojima se vide primjenjeni konzervatorsko- restauratorski postupci kao i starije faze gradnje sa pregradnjama i primjenom krečnopjesanih maltera.
- predavaci i nove informacije koje sam saznala
- Dopalo mi se na radionici što sam imala priliku da naučim neke nove stvari iz oblasti sa kojom se svakodnevno susrećem, što smo ostvarili kontakt sa Brankom, koji nam u svakom

trenutku može pomoći ukoliko imamo nekih nedoumica u vezi sa upotrebom krečnih maltera. Naravno i sa ostalim učesnicima radionice.

- metodološki pristup: uvodni podaci o upotrebi maltera sa osvrtom na lokalnu praksu, iskustva praktikanata, kao i demonstracija i simulacija spravljanja maltera (što je možda najkorisnije)
- IZLAGANJA KOJA SU OPISIVALA ISKUSTVA IZ PRAKSE
- Praktični dio pripreme krečnih maltera.
- Izlaganje gosta iz Hrvatske, i obilazak Kotora.
- Praktični dio u Perastu
- Branko iz Žminja
- Znanje i iskustvo gostujućeg predavača i zainteresiranost slušaoca kao i njihovo međusobno uzajamno razumijevanje i nekakva povezanost koja se osjećala
- prezentacija kolege Branka
- predavanja kojima sam prisustvovao su bila inspirativna
- Praktični dio, spravljanje krečnog maltera.
- Stručna rasprava o konkretnim primjerima primjene kreča i krečnih maltera u konzervatorskoj djelatnosti. Struktura učesnika dobro odabrana.

3. Šta zamjerate / koji su bili nedostaci ?

- Nije bilo nedostataka, ovakve radionice bi trebale biti primjer, posebno ustanovama koje se bave zaštitom kulturne baštine, za slične aktivnosti na različitim temama vezanim za valorizaciju spomeničkog fonda Crne Gore.
- jednostavno, nemam zamjerki
- Odstupanja od rasporeda predavanja
- Nije bilo nedostataka.
- Kratko vrijeme za raspravu te malo primjera istraživačkog i primjenjenog rada na obnovi spomenika u Boki od zemljotresa do danas.
- nije ih bilo
- Nema nedostataka.
- imajući u vidu kratak period održavanja radionice (svega dva dana), nema zamjerki na organizaciji.
- NIJE POŠTOVAN VREMENSKI OKVIR RADIONICE, TAKO DA IAKO SAM BILA PRISUTNA PRVOG DANA NISAM BILA U PRILICI DA PRATIM PITANJA, DISKUSIJU/RASPRAVU
- Nije ih bilo, sve je organizovano na visokom nivou.
- Nista
- Nemam zamjerki
- potrebno je malo bolje planirati vreme
- Možda prostor (Sv Pavle) nije najprijatniji, ima loše ozvučenje i neprijatno osvjetljenje
- nema

- nemam nikakvih primjedbi
- Nema.... Možda je bilo malo hladno u crkvi sv.Pavla :)
- Sve je bilo kako treba. Nema zamjerki.

4. Kako ocjenjujete odabranu temu i opšti koncept radionice?

- Odabranu temu smatram veoma značajnom jer su se tradicionalne tehnike i korišćeni materijali, kao što je ovdje slučaj sa krečnim malterom, pokazali kao kvalitetniji, trajniji i zdraviji po čovjeka od savremenih i često kancerogenih materijala koji su, dominantno, u upotrebi.
- Opšti koncept radionice je bio dobro osmišljen i uspješno realizovan.
- ponavljao bih istu temu još ambicioznije, još godinama
- Odlična tema kao i koncept
- Tema je izuzetno značajna i predstavlja početak ispitivanja mogućnosti obnove tradicionalne proizvodnje i upotrebe krečnih maltera u restauraciji graditeljske baštine
- Odabrana tema je dobra ali je to samo jedan segment u pristupu radovima kako na restauraciji tako i u primjeni u savremenom graditeljstvu. Naime, stice se utisak da ce primjena ovih maltera riješiti sve složene i opsezne zadatke i probleme prisutne na terenu.
- najvisom ocjenom
- Odabrana tema je veoma zanimljiva i korisno je što se obratila pažnja na krečne maltere kao elemnat u tradicionalnoj gradnji. Koncept radionice je takođe zadovoljavajući, posebno praktični dio.
- Tema je veoma korisna, naročito za službenike u zaštiti i očuvanju kulturne baštine, u smislu boljeg razumijevanja problematike i adekvatnog postupanja u postupku zaštite.
- VRLO DOBAR
- Visokom ocjenom i izuzetno znacajnim.....
- Zanimljiva, do sada neobradjivana.
- I tema i radionica bili su veoma zanimljivi
- odlično
- Tema je vrlo korisna i kocept dobar
- veoma dobro
- odlicno
- Tema je bila veoma interesantna i nužna. Sigurno da je trebalo dosta ranije pričati o ovoj temi. Radionica je odlično osmišljena, veoma korisna.
- Tema jako važna, dobro odabrana. Radionica kvalitetno koncipirana i odrađena. Svi važni segmentui zastupljeni maksimalno u datom vremenu.

5. Kako ocjenjujete prvi dan radionice koji se odvijao kroz stručnu raspravu i obilazak primjera konzervatorsko-restauratorskih radova u Kotoru

- Prvi dan radionice u Kotoru, koji se odvijao kroz obilazak primjera izvedenih konzervatorsko-restauratorskih mjera na pojedinim objektima i kroz prezentaciju radova više kolega u crkvi sv. Pavla, mogu ocjeniti kao dosta dobrim. Iako je tema bila vezana za Boku, moglo se prezentovati iskustvo na istim i sličnim radovima iz drugih djelova Crne Gore.
- sasvim o.k.
- Odlicna rasprava i jos bolji obilazak
- Prvi dan je pružio široki uvid u temu jer je obuhvatio metodologiju i praksu zaštite graditeljskih spomenika u Kotoru, dosadašnja saznanja o krečnim malterima kao i prezentaciju iskustava u Istri.
- Jako dobro, osim sto je zbog probijanja termina ostalo malo vremena za ozbiljniju raspravu.
- bio je savršeno organizovan, narocito obilazak sa Zoricom, Jakom i Ilijom
- Smatram da je bio uspješno da se prvog dana svi upoznamo, čujemo različite prezentacije i iskustva kolega u ovoj oblasti, tako da sve ukupno to predstavlja odličnu podlogu za praktični dio radionice.
- Veoma informativan, sa korisniom saznanjima o primjeni/problemima u praksi.
- IZLAGANJA O REZULTATIMA KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKIH RADOVA SU TREBALI BITI SA VEĆIM FOKUSOM NA PRAKTIČNOJ UPOTREBI KREČNIH MALTERA U REKONSTRUKCIJI KULTURNIH DOBARA VJERSKE ARHITEKTURE OD NAJVEĆE VRIJEDNOSTI U KOTORU
- Visokom ocjenom i izuzetno značajnim.....
- Odlicno.
- Posebno inspirativan bio je obilazak grada
- jako dobro
- Vrlo koristan i zanimljiv
- dobro
- dobro iskustvo za mene
- Predavanja su bila zanimljiva, mada se dešavalo da predavači odlutaju od prvobitne teme, što je opet bilo interesantno, ali van teme pa su se predavanja malo odužila. Obilazak primjera u Starom gradu je bio zanimljiv. Trebalo bi čeće organizovati ovakve šetnje, na različite teme.
- Odlično. Dobar uvod kao susret sa temom i gradom.

6. Kako ocjenjujete drugi dan radionice koji se odvijao kroz obilazak palata u Perastu, demonstraciju pripreme krečnog maltera i praktični rad

- Ovaj dio radionice mi se više dopao jer smo kroz iskustvo i praktičan primjer fantastičnog kolege Branka iz Istre, svi vidjeli, naučili ili se podsjetili nekih finesa u upotrebi krečnog

maltera. Takođe, veoma pohvalnim smatram konzervatorska istraživanja, trud i rezultate rada koleginja koje su radile na palati Bronze.

- začudila me koncentracija i interes prisutnih
- Svaka pohvala za sve
- Izuzetno značajna razmjena iskustava iz dva srodna područja -Boke Kotorske i Istre.
- Vrlo korisno je bilo vidjeti ostatke arhitektonskih i dekorativnih rjesenja u palatama Viskovic, Mazarovic i Sestokrilovic. Sjajna demonstracija pripreme krecnog matera kao i boja od prirodno napravljenih zemljanih pigmenta. Mana je sto nije ostalo dovoljno vremena za solidnu primjenu na spojnicama palate Bronza kao i nedostatak vremena za raspravu koja bi nakon prakticnog dijela mogla otvoriti puno pitanja.
- Nisam bila prisutna
- Veoma uspoješno i korisno.
- Veoma koristan. Šteta je što praktičan rad nije trajao duže, uz uključenost svih učesnika i praćenje ispravne procedure dobijanja i spravljanja maltera, koja je uključivala vremenski faktor pa je demonstrirana po skraćenom postupku. Svakako, naučili smo mnogo i nastojaćemo da kvalitetno primijenimo stečeno znanje.
- ISTOJ NISAM PRISUSTVOVALA
- Visokom ocjenom i izuzetno značajnim....
- Nisam bio
- Dopalo mi se sto smo imali priliku vidjeti ostatke dekoracija na zidovima u unutrašnjosti palata a posebno mi se dopala demonstracija o pripremi krecnih maltera Vaseg gosta Branka Orbanica
- odlično
- nisam bila
- veoma dobro
- nijesam zbog zauzetosti bio drugi dan u Perastu
- Praktičan rad je bio veoma zanimljiv jer smo odmah primijenili znanja koja smo čuli na predavanjima. Na taj način nam je to ostalo u sjećanju.
- Odlično. Dobar izbor primjera-palata Bronza. Odličan demonstrator. Korisna rasprava.

7. Kako namjeravate da iskoristite znanje stečeno na radionici ?

- Prisustvo na Radionici o upotrebi krečnih maltera mi je ponovo ukazalo na činjenicu koliko je korisna i bitna razmjena informacija i saradnja između kolega.
- da ga najhitnije podijelim sa kolegama
- Nadam se da cemo ga iskoristiti i u praksi
- Kao široku bazu za unapređivanje rada u zaštiti graditeljske baštine.
- Svakako cu ga primjeniti, naravno u kombinaciji sa dosadasnjim iskustvom rada sa krecno pjescanim malterima.
- Kroz implementaciju u konzervatorskim projektima

- Stečena znanaja na radionici mi koriste za uspješnije sagledavanje i procjenjivanje upotrebe krečnih maltera na kulturnim dobrima. Nadam se da ću imati priliku da na kulturnim dobrima iskoristim znanje i time ispratim cjelokupan proces restauracije koji počinje arhitektonsko-konzervatorskim istraživanjem pa preko projektovanja ili nadzora izvođenja radova do praktične upotrebe krečnih maltera.
- Budući da radim u Upravi za zaštitu kulturnih dobara, nastojaću da stečeno znanje primijenim kroz sprovođenje zaštite na kulturnim dobrima.
- S OBZIROM DA NISAM STEKLA SVEOBUHVAATNU SLIKU RADIONICE TO NE MOGU GOVORITI O PRIMJENI ZNANJA. NEOPHODNO JE BITI BOLJE UPOZNAT SA TEMOM DA BI SE KRENULO SA IMPLEMENTACIJOM.
- u praksi, kroz konzervatorske projekte, prenošenje mlađim kolegama, koji se bave ovom oblašću, ukazivanje na značaj korišćenja krečnih maltera svim pravnim i fizičkim licima koja se bave ovom oblašću, a sa kojima stupim u kontakt
- U praksi na budućim projektima.
- Ukoliko bude bilo prilike praktično ću ih primijeniti
- potrebno je još obuke da bi krenula sa primenom
- Neznam kada će zatrebati ali svakako je dobro znati više nego manje
- u teoriji i praksi
- svako novo saznanje koristim u svom profesionalnom radu
- Pokušaću da u svojim projektima primjenjujem krečni malter.
- Konkretno, tokom radova na kulturnim dobrima.

8. Ukoliko imate predloge i sugestije za dalje aktivnosti vezano za upotrebu krečnih maltera u restauraciji u Crnoj Gori, molimo vas navedite.

- Moji predlozi za dalje aktivnosti vezane za upotrebu krečnih maltera u restauraciji u Crnoj Gori su u nastojanju izgradnje krečane u okolini Kotora i u središnjem dijelu Crne Gore. Smatram da bi bilo neophodno stimulisati zainteresovana lica, kojih sigurno ima (nezaposeni, seoska domaćinstva i sl), koji bi se mogli baviti proizvodnjom kreča na obostranu korist.
- pokrenite krečanu i seminar svake godine
- Treba početi od otvaranja krečana u Crnoj Gori, i to bi bila prva baza za dalji rad i siru upotrebu kreča u raznim aspektima gradjenja
- Potrebno je proučiti i dokumentovati podatke o tradicionalnoj proizvodnji i upotrebi krečnih maltera kroz ankete na terenu i snimanje ostataka krečana.
- Takav rad je neophodno objaviti.
- Objediniti sve faktore, od institucionalnih do izvodjaca, odgovorne za kvalitetnu primjenu tradicionalnih metoda rada kako u ocuvanju i restauraciji postojećih spomenika kulture i narodnog graditeljstva tako i u savremenoj primjeni. Obezbjediti da postivanje

konzervatorskih uslova bude obavezno i da se dosljedno primjenjuje uz restriktivne i kaznene mjere propisane na nivou drzave koje ce se neselektivno primjenjivati.

- da zajedno ucimo kroz ovakve radionice...
- Predlažem, ukoliko postoje mogućnosti, da se organizuju studijske posjete krećanama (možda kod Branka u Istru za početak), zatim i dalje radionice ovakvog tipa, sa praktičnom upotrebom krećnih maltera na kulturnim dobrima. Sve navedeno je u cilju podizanja svijesti kod stručne i laičke javnosti, pa možda se u skorije vrijeme neko okuraži i napravi aktivnu krećanu u Crnoj Gori.
- Imajući priliku da, nakon radionice, razgovaram sa predstavnicima Mitropolije (koji su vlasnici većine sakralih objekata koji uživaju zaštitu), iznijela sam primjedbu o adekvatnoj upotrebi maltera na datim objektima. Stranka je izrazila interesovanje i voljnost da prihvati sugestiju, pa predlažemo da se vlasnicima/držaoci kulturnih dobara dodatno informišu i edukuju po pitanju adekvate zaštite kulturnih dobara (publikacijama, pozivima za učešće na radionicama itd.)
- ORGANIZOVATI RADIONICU - REZULTATI UPOTREBE KREĆNIH MALTERA U RESTAURACIJI KULTURNE BAŠTINE CRNE GORE
- da se predmetna tema prezentuje širem krugu, npr... zaposlenima u institucijama koje se bave ovom oblašću, pravnim i fizičkim licima koja posjeduju konzervatorsku licencu za (izradu konzerv. projekata i sprovođenje konz. mjera) na nepokretnim kulturnim dobrima, kako bi se ukazalo na značaj i obavezu upotrebe krećnih maltera.... Naročito iz razloga što se cimenat kao materijal često propisuje i kroz konzervatorske uslove,.....
- Nemam
- Potrebno je nastaviti u ovom pravcu i objediniti sve ciniocce koji mogu obezbjediti da se tradicionalne tehnike gradnje vrata u upotrebu
- treba m+nam još ovakvih radionica
- Bilo bi dobro obučiti nekoliko majstora, što više njih...
- izrada uzoraka i njihova laboratorijska analiza
- Malo je mladih arhitekata, inzinjera, arheologa ili studenata prisutno Vasim radionicama. Uglavnom su prisutni oni koji imaju stecena znanja iz pojedinih oblasti i koji imaju zelju da unaprijede svoja znanja. Ovi mlađi misle da vec sve znaju. A zapravo najvise znaju oni koji priznaju da neznaju sve.
- Centar za konzervaciju bi sigurno trebalo da ima svoju mini krećanu.
- - Inicirati formiranje krećana na nivou države Crne Gore ili u okviru neke državne institucije koja se bavi zaštitom kulturnih dobara (vađenje krećnog kamena, pečenje kreća, gašenje kreća);
 - kreć dijeliti bez nadoknade za potrebe zaštite kulturnih dobara;
 - propagirati proces od vađenja krećnog kamena do gašenja kreća;
 - inicirati javne tribine, okrugle stolove, na kojima će se govoriti o kreću i krećnim malterima i ukazivati na prednosti upotrebe istih u održavanju i zaštiti kulturnih dobara;

- kako su zidne slike, zidne dekoracije, reljefi i sl. sastavni djelovi zidova na kojima se nalaze ukazivati na tu činjenicu, te na neophodnost tretiranja zidova kao cjeline sa zidnim slikama, reljefima, dekoracijama i sl. i to krečnim malterima;
- ispitati mogućnost kontrole upotrebe krečnih maltera u zaštiti kulturnih dobara, u skladu sa Zakonom (čl. 108) i to prilikom prijema radova od strane Komisije formirane od Uprave za zaštitu kulturnih dobara.

9. Dodatni komentari...

- Sve pohvale
- razmjenjujmo znanje. poučavajmo se. sve što tko zna novog, neka meila grupi. napravite grupu zainteresiranih, pa si šaljimo novosti. posjećujmo se. neka nam struka bude jutro, ne večer.
- Neophodno je nastaviti proučavanje tradicionalne proizvodnje kreča u Boki Kotorskoj i razvijati primjenu krečnih maltera u graditeljskoj praksi.
- Osvrnuti se na dosadnja iskustva. Izvršiti opsežna istraživanja o klacinama i tradicionalnom načinu proizvodnje kreca na domaćem terenu. Pronaci fotografije, tekstove i cuti još rijetke svjedoke koji su radili na klacinama. Dokumentovati ostatke crtežima, fotodokumentacijom. Probati uspostaviti neku od napuštenih krecana, jer bez toga se ne može imati kvalitetan malter proizveden od provjerenih sastojaka.
- ISKRENO SE OSJEĆAM HENDIKEPIRANOM DA RADIONICI NISAM PRISUSTVOVALA TOKOM SVOG VREMENA NJENOG TRAJANJA BEZ OBZIRA NA NEPOŠTOVANJE RASPOREDA.
- na ovoj radionici ukazano je na značaj upotrebe krečnih materijala, kao i to da je u praksi situacija potpuno drugačija.... što ne bi smjelo da se dešava. Iz tog razloga cijenim značajnim, da se zaključci upute institucijama sistema koje se bave konzervatorskom djelatnošću.....te da se ukaže na obavezu poštovanja zakonom propisane odrednice.... kojom se propisuje daPrilikom sprovođenja konzervatorskih mjera na kulturnom dobru prednost se daje tradicionalnim tehnikama, zanatima i materijalima.... što nije slučaj u praksi.
- Veoma mi je drago što sam imala priliku da prisustvujem Vasoj radionici
- Zahvaljujem Expeditio na pokretanju i orličnoj organizaciji ove radionice
- Čestitke na ideji i organizaciji
- nema
- Jos jednom Vam hvala što ste nas uključili u Vase aktivnosti. Izvinjavam se što, na nasu žalost, ponekad zbog svakodnevnih neodoljivih obaveza nijesmo u mogućnost da uvijek i pumim kapacitetom prisustvujemo i učestvujemo na Vase pozive.